

УПРАВЛІННЯ ФІНАНСОВОЮ СТІЙКІСТЮ ПІДПРИЄМСТВА MANAGING THE FINANCIAL STABILITY OF THE ENTERPRISE

УДК 338.58:65.014

Бодарєва Т.І.

студентка

Національний університет харчових технологій

Шірінян Л.В.

д.е.н., професор

Національний університет харчових технологій

У статті здійснено систематизацію наукових підходів щодо управління фінансовою стійкістю підприємства. Запропоновано використання методики управлінського аналізу фінансової стійкості підприємства, спрямованої на забезпечення довгострокової фінансової стійкості підприємства.

Ключові слова: фінансова стійкість, підприємство, абсолютні показники, відносні показники, система управління, фінансовий стан.

В статье осуществлена систематизация научных подходов к управлению финансовой устойчивостью предприятия. Предложено использование методики управленческого анализа финансовой устойчивости пред-

приятия, направленной на обеспечение долгосрочной финансовой устойчивости предприятия.

Ключевые слова: финансовая устойчивость, предприятие, абсолютные показатели, относительные показатели, система управления, финансовое состояние.

The article deals with the systematization of scientific approaches to managing financial sustainability of an enterprise. The use of the method of management analysis of financial stability of the enterprise aimed at ensuring long-term financial stability of the enterprise is proposed.

Key words: financial stability, enterprise, absolute indicators, relative indicators, management system, financial position.

Постановка проблеми. У сучасних умовах фінансове становище багатьох вітчизняних підприємств є нестійким, що зумовлено як факторами внутрішнього середовища суб'єктів господарювання, так і особливо несприятливого зовнішнього. У зв'язку з цим актуалізуються питання управління фінансовою стійкістю, які набувають пріоритетного значення і ваги. Проте, незважаючи на свою практичну значущість, багато питань, пов'язаних із цією проблемою, до

тепер комплексно не вирішені та вимагають проведення подальших наукових досліджень.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання управління фінансовою стійкістю підприємств активно розглядаються у працях вітчизняних та зарубіжних науковців, таких як Г.В. Васильченко, В.В. Ковальова, І.О. Линник, М.Р. Лучко, Є.І. Масленнікова, Л.В. Шірінян, Т.В. Щукіна та ін. У більшості досліджень управління фінансовою стійкістю характеризується як нове поняття,

пов'язане із застосуванням прийомів і методів, що дають змогу відновити фінансову рівновагу та попередити банкрутство підприємств. В умовах гострої фази світової фінансової кризи 2008–2009 рр. відбулося банкрутство значної кількості вітчизняних підприємств, а деякі опинилися на межі розорення і ліквідації. На сучасному етапі розвитку економіки України, коли ситуація поступово стабілізується, виникає потреба створення такої моделі управління фінансовою стійкістю, яка активно сприятиме виходу підприємств з кризи, а у перспективі – перетворенню їх на ефективних суб'єктів господарювання.

Метою статті є дослідження та узагальнення наукових підходів до управління фінансовою стійкістю підприємства.

Виклад основного матеріалу. Найважливішою характеристикою фінансового стану підприємства є фінансова стійкість. Однак і досі у науковій літературі не розроблено чіткого та загальноприйнятого визначення цього поняття. Більшість науковців погоджується з тим, що фінансова стійкість дає змогу визначити рівень фінансового ризику, який пов'язаний із формуванням структури джерел капіталу господарюючого суб'єкта, а відповідно, і міру стабільності фінансової бази розвитку підприємства на перспективу. Водночас, як справедливо зазначає Л.В. Шіринян [10], під час аналізу фінансової стійкості досліджують зазвичай абсолютні значення коефіцієнтів фінансової стійкості, що передбачає певну «статичну» оцінку фінансового стану з набором відповідних результуючих коефіцієнтів (платоспроможність, рентабельність, ліквідність). При цьому мало враховуються динамічні зміни під впливом факторів зовнішнього та внутрішнього середовища функціонування підприємства. Тобто, на думку автора, «в економічній літературі є суперечність, тому що саме поняття стійкості означає здатність відновлюватися або зберігати початковий стан. У цьому разі стійкий фінансовий стан (СФС) є станом із такою здатністю, а не просто з набором показників» [10, с. 71]. Тому ми вважаємо, що основна мета вивчення фінансової стійкості повинна полягати у визначенні того, наскільки істотно буде змінюватися фінансовий стан підприємства у результаті дії внутрішніх та зовнішніх факторів, і формулюванні заходів, що дають змогу мінімізувати загрози, маневруючи фінансовими можливостями. З огляду на зазначене, під фінансовою стійкістю підприємства будемо розуміти його здатність зберігати або відновлювати початковий (чи близький до нього) стан або покращувати цей стан за зміни зовнішніх та / або внутрішніх параметрів (факторів) впливу на фінансові потоки [10, с. 76]. При цьому акцентуємо, що визначення рівня фінансової стійкості підприємства має базуватися на розрахунку низки показників, які оціню-

ють не лише фактичний рівень цього індикатора, але і фінансовий потенціал підприємства загалом, що дасть змогу розробити стратегічні напрями його подальшого розвитку.

Серед зовнішніх факторів, які здійснюють найбільший вплив на фінансову стійкість вітчизняних підприємств, слід відзначити:

- політичні фактори (політична нестабільність, націоналізація майна, військові дії і т.п.), які впливають в основному на погіршення інвестиційного клімату і провокують відплив капіталу;

- законодавчі зміни, що здатні привести до кризової ситуації в діяльності підприємств через зміни в оподаткуванні та ліцензуванні, антимонопольного регулювання;

- ринкові фактори, зокрема характер попиту, конкурентне середовище і відносини з постачальниками, що визначає ціни на продукцію, обсяги реалізації, ринкову частку.

Внутрішніми факторами, які найбільше впливають на фінансову стійкість підприємства, на нашу думку, є насамперед управлінські фактори, а саме: підходи до діяльності підприємства; рівень інформаційних потоків на підприємстві; стан моніторингу зовнішнього середовища; ступінь раціональності витрат коштів підприємства на особисті потреби власника.

Виробничі фактори також є важливим аспектом кризостійкості підприємств. Одними з основних причин формування фінансової кризи на підприємстві є: застосування застарілих технологій, експлуатація фізично зношеного та морально застарілого обладнання і низька кваліфікація кадрів, що тягнуть за собою високу собівартість продукції та великий відсоток браку, відсутність привабливих споживчих характеристик і зниження конкурентоспроможності продукції.

Комерційні фактори, або маркетингові, можуть стати причиною формування кризи у разі неправильної оцінки ринкової кон'юнктури, недооцінки можливостей конкурента, помилок у маркетинговій стратегії підприємства.

Якщо звернутися до сучасних вітчизняних публікацій, присвячених питанню управління фінансовою стійкістю на підприємстві, то можна побачити, що переважно науковці розуміють під цим управлінням методичний інструментарій, який впливає на діяльність підприємства (табл. 1).

Узагальнюючи отримані підходи до визначення, ми вважаємо, що управління фінансовою стійкістю підприємства слід розглядати як системний процес фінансової діяльності, спрямований на забезпечення здатності підприємства відповідати за своїми фінансовими зобов'язаннями у визначений термін, нарощувати потужності та прибутки, підтримувати фінансову рівновагу на стабільному рівні. А основною метою зазначеного управління повинно бути досягнення такої структури капі-

Таблиця 1

Трактування поняття «управління фінансовою стійкістю підприємства»

Автор	Управління фінансовою стійкістю – це:
Г. В. Васильченко [1, с. 46]	сукупність процесів, які підпорядковуються системі принципів та методів розроблення і реалізації управлінських рішень, спрямованих на розвиток фінансових відносин суб'єкту господарювання, що визначаються формуванням, розподілом та використанням його фінансових ресурсів внаслідок ведення господарської діяльності
О. А. Гарасюк, К. В. Богачевська [2, с. 231]	мистецтво забезпечення безперебійної діяльності підприємства та наявності достатньої частки власних коштів, а також рівномірного їх використання, розміщення та накопичення для підтримання фінансової стійкості на довгостроковий період
С. Я. Єлецьких [3, с. 45]	система принципів та методів розробки і реалізації управлінських рішень, пов'язаних із забезпеченням такого стану фінансових ресурсів і активів, їх формування та розподілу, яка б дозволила підприємству розвиватися на основі зростання прибутку та капіталу при збереженні плато- і кредитоспроможності та забезпечення і підтримання фінансової рівноваги
М. С. Кравченко [5, с. 40]	комплекс управлінських рішень, спрямованих на забезпечення стабільного фінансово-господарського становища промислового підприємства в довгостроковій перспективі
О. Л. Кузенко [6, с. 156]	процес планування, аналізу, організації, мотивації, контролю, пов'язаний із забезпеченням такого стану фінансових ресурсів їх формуванням і розподілом, який дозволяє підприємству досягти необхідного рівня фінансової стійкості

талу, за якої на підприємстві буде гарантований достатній рівень ліквідності й платоспроможності, ріст результативності та ефективності діяльності в умовах допущеного ризику, що у кінцевому рахунку забезпечить її стабільне функціонування й підвищення ринкової вартості підприємства.

Отже, процес управління фінансовою стійкістю підприємства постає як сукупність управлінських циклічних дій, пов'язаних із виявленням факторів, що впливають на фінансову стійкість, із пошуком і організацією виконання прийнятих фінансових рішень.

Ефективне управління фінансовою стійкістю підприємства повинно враховувати стратегічні цілі суб'єкта господарювання, особливості його фінансової політики, а також тип фінансової стійкості, який характерний для підприємства на даний час. Тому найважливішим елементом системи управління фінансовою стійкістю підприємства, на нашу думку, є оцінка фінансової стійкості, в основі якої лежить розрахунок певних фінансових показників, що визначають прибутки та збитки підприємства, зміни у структурі його активів і пасивів, а також у розрахунках із дебіторами та кредиторами. Показники фінансової стійкості підприємства дають змогу встановити, яким чином вона забезпечується та наскільки ефективно здійснюється управління.

Абсолютним показником фінансової стійкості підприємства є наявність власних оборотних коштів (робочий капітал). Цей показник розраховується як різниця між поточними активами і поточними зобов'язаннями, і його значення за нормативними вимогами має бути позитивним [9, с. 110]:

$$НВОК = II \text{ р. } АБ - III \text{ р. } ПБ, \quad (1)$$

де II р. АБ – поточні активи, тобто підсумок за II розділом активу балансу;

III р. ПБ – поточні зобов'язання, підсумок за III розділом пасиву балансу.

Як основні відносні показники оцінки фінансової стійкості, як правило, використовуються фінансові коефіцієнти, систематизовані у табл. 2.

Усі зазначені у табл. 2 фінансові коефіцієнти є похідними від показника співвідношення залучених та власних коштів. Їхні значення залежать від вартості капіталу і резервів, а також від величини довгострокової заборгованості підприємства. І, як уже відзначалося на початку статті, розрахунок цих коефіцієнтів відображає більше «статичну» фінансову стійкість підприємства і не дозволяє повною мірою комплексно визначитись із рівнем фінансової стійкості підприємства у мінливому середовищі.

У зарубіжній практиці фінансова стійкість підприємств аналізується переважно у контексті загрози банкрутства. Сьогодні найбільш поширені методики дослідження рівня стійкості фінансового стану підприємства у світі – моделі, що базуються на використанні відносних фінансових коефіцієнтів. До таких моделей слід віднести: оцінку фінансового стану за коефіцієнтами У. Бівера; рейтингового числа Р.С. Сайфуліна і Г.Г. Кадикова; оцінку ймовірності банкрутства на основі Z-рахунку Альтмана; PAS-коефіцієнт; двофакторну модель оцінки ймовірності банкрутства; прогнозну модель Таффлера; модель Спрингейта; R-модель прогнозу ризику банкрутства; модель Р. Ліса; узагальнену модель, розроблену на основі універсальної дискримінантної функції; метод рейтингової оцінки фінансового стану; модель Фулмера й ін. [7, с. 211].

Останнім часом у вітчизняній науковій літературі все частіше пропонується ситуаційний підхід, який спрямований на аналіз кожної конкретної фінансової ситуації й ухвалення рішень у конкретних умовах господарювання. Проте, незважаючи на це, якщо акцент робити саме на управління фінансовою стійкістю, то ми погодимося з автором

Характеристика та методика розрахунку відносних показників фінансової стійкості підприємства

Показники	Методика розрахунку	Нормативне значення	Коментар
Коефіцієнт автономії	Ф1, р. 1495 / р. 1900	> 0,5	Характеризує частку власних коштів у загальній сумі коштів, авансованих у діяльність
Коефіцієнт фінансування	Ф1, (р. 1595 + р. 1695) / р. 1495	Менше 1	Показує, скільки позикових коштів залучено на 1 грн. власних коштів
Коефіцієнт довгострокової фінансової незалежності	Ф1, (р. 1495 + р. 1595) / р. 1900	Більше 0,5	Відображає частку загальної вартості активів, що сформована за рахунок найбільш надійних джерел фінансування і не залежить від поточних джерел
Коефіцієнт фінансового левериджу	Ф1, р. 1595 / р. 1495	Менше 0,1	Відображає частку довго-строчкових позикових коштів у складі фінансування активів у порівнянні із власними коштами. Характеризує залежність підприємства від довгострокових зобов'язань та запозичень
Коефіцієнт маневреності власного капіталу	Ф1, (р. 1195 – р. 1695) / р. 1495	Більше 0,5	Показує, яка частина власного капіталу використовується для фінансування поточної діяльності, тобто вкладена в оборотні засоби, а яка – капіталізована
Коефіцієнт забезпечення матеріальних запасів власними коштами	Ф1, (р. 1195 – р. 1100) / р. 1195	0,6-0,8	Вказує на те, якою мірою матеріальні запаси покриті власними коштами і не потребують залучення позикових засобів
Коефіцієнт маневреності робочого капіталу	Ф1, (р. 1100) / (р. 1195 – р. 1695)	> 0,5	Характеризує ступінь мобільності використання власних коштів підприємством

Джерело: складено на підставі [4; 11]

монографії «Методологічні та практичні засади дослідження системи управління фінансовою стійкістю промислового підприємства» [8], що наявні підходи слід доповнити ще більш конструктивним підходом, а саме системним.

З погляду системного підходу необхідно встановити зони відповідальності за обов'язкові процеси управління фінансовою стійкістю підприємства:

- стратегічна, що забезпечує довгострокову фінансову рівновагу за рахунок створення передумов для зростання своєї ринкової вартості;

- тактична, що дає змогу підтримувати фінансову рівновагу в середньостроковому періоді за рахунок створення передумов щодо виявлення можливих причин її втрати і розроблення захисних заходів стосовно відновлення фінансової стійкості;

- оперативна, що забезпечує короткострокову фінансову рівновагу за рахунок здійснення платежів за зобов'язаннями з тим, щоб попередити виникнення банкрутства підприємства.

Це дасть змогу своєчасно виявляти сторону фінансових труднощів і розробляти заходи, які стосуються підвищення фінансової стійкості підприємства. Управління фінансовою стійкістю, що базується на інтеграції цілей стратегічного, тактичного й оперативного управління нею, вимагає застосування багаточільового підходу до вирішення оптимізаційних завдань в аналізі фінансової стійкості підприємства.

Таким чином, спираючись на все вищевикла-

дене, нами розроблений порядок проведення аналізу фінансової стійкості підприємства, що включає п'ять етапів, реалізація яких дасть змогу провести комплексне дослідження фінансової стійкості (рис. 1).

Перший етап проведення аналізу передбачає дослідження внутрішніх і зовнішніх факторів, що впливають як на фінансову стійкість, так і на фінансовий стан підприємства. Ці фактори були перелічені на початку статті.

На другому етапі виконується відбір цільових показників, які найбільш повно відповідають завданням забезпечення фінансової стійкості господарюючого суб'єкта. Процес диференціації показників оцінки фінансової стійкості підприємства можна зобразити у вигляді дерева (рис. 2), що дає можливість простежити за забезпеченням логічного розгортання узагальнюючих показників у частковій.

З урахуванням вищевикладеного підходу, у довгостроковому періоді стратегічна фінансова стійкість може бути охарактеризована показниками зміни ринкової вартості підприємства, такими як рентабельність чистих активів і власного капіталу, економічне зростання підприємства, середньозважена вартість капіталу та його структура, а також ринкова вартість підприємства. У середньостроковому періоді тактичну фінансову стійкість характеризують показники фінансової незалежності, маневреності коштів, ділової активності, рентабельність продажів, активів і чистих активів.

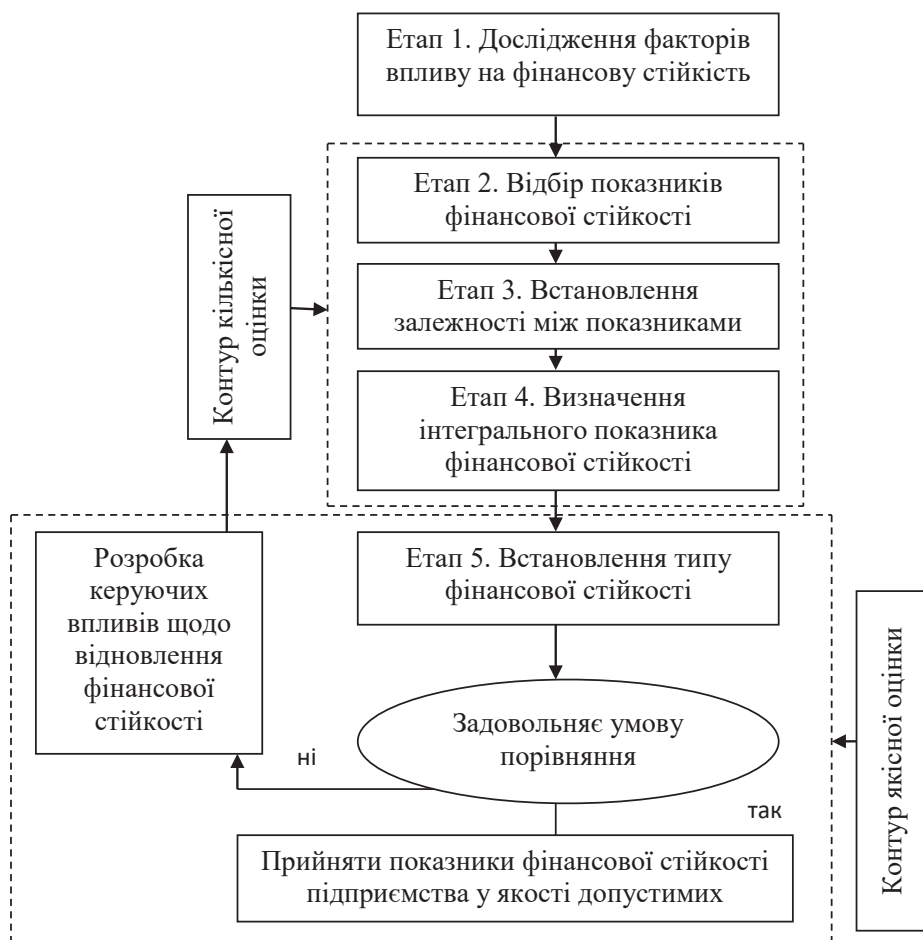

Рис. 1. Алгоритм аналізу фінансової стійкості підприємства

Джерело: розроблено автором

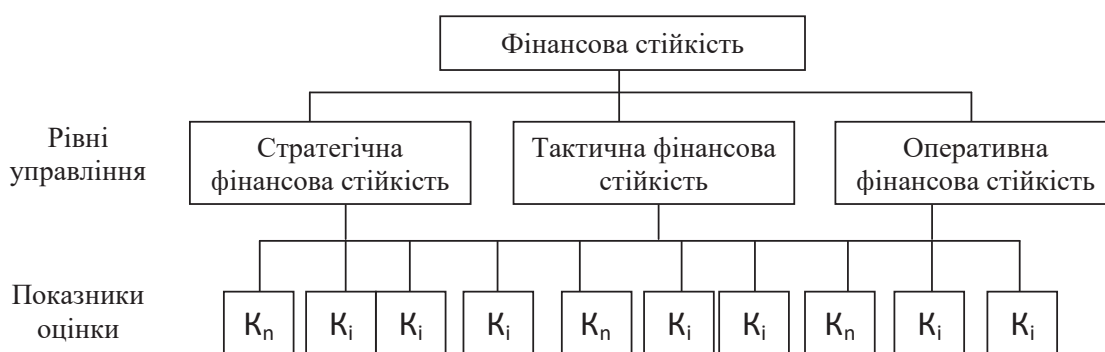

Рис. 2. Дерево цілей аналізу фінансової стійкості підприємства*

Джерело: розроблено автором

У короткостроковому періоді оперативна фінансова стійкість на підприємстві описується показниками платоспроможності та ліквідності.

Змістом третього етапу аналізу є встановлення залежності між показниками фінансової стійкості підприємства, тобто побудова економіко-математичної моделі аналізу. Така модель розглядається як відображення і формалізація основних, істот-

них характеристик об'єкта у більш спрощеному схематичному вигляді:

$$Y(t) = \{U_s, U_t, U_o\}(t), \quad (2)$$

де $Y(t)$ – інтегральний показник фінансової стійкості за певний період часу (t) ;

U_s, U_t, U_o - значення стратегічної, тактичної й оперативної фінансової стійкості підприємства у період (t) .

Встановлення зв'язку і вимір її тісноти між узагальненими та частковими показниками фінансової стійкості підприємства ґрунтується на виконанні послідовності розрахунків за багато-критеріальним методом аналізу ієрархій. Формалізоване вираження зв'язку між аналізованими показниками можна навести у вигляді регресійної причинно-наслідкової залежності, тобто односторонньої, яка би показала, яким чином зміна факторних ознак впливає на результативну ознаку. Рівняння регресії може бути наведено як:

$$Y = \beta_1 X_1 + \beta_2 X_2 + \dots + \beta_n X_n, \quad (3)$$

де Y – інтегральний показник фінансової стійкості;

β – бета-коефіцієнт (коефіцієнт регресії);

X – узагальнюючі й часткові показники, що впливають на інтегральний показник фінансової стійкості.

У межах четвертого етапу аналізу фінансової стійкості підприємства на підставі побудованих моделей і розрахунку узагальнюючих та часткових показників визначається інтегральний показник фінансової стійкості суб'єкта господарювання.

На п'ятому етапі розробленої методики виконується встановлення типу фінансової стійкості підприємства шляхом зіставлення отриманих значень показника фінансової стійкості з вербально-якісною шкалою фінансової стійкості (табл. 3). Віднесення розрахункового значення фінансової стійкості підприємства до однієї з груп шкали встановлює рівень фінансової стійкості підприємства, а саме: кризова, критична, нормальна і висока фінансова стійкість.

Таблиця 3

Вербально-числова шкала фінансової стійкості підприємства

Тип стійкості	Кризова	Критична	Нормальна	Висока
Інтервал значень	0-0,25	0,26-0,50	0,51-0,75	>0,75

Розроблено автором

Таким чином, проведення запропонованого аналізу, що базується на основі зон відповідальності за обов'язкові процеси управління фінансовою стійкістю, дасть можливість своєчасно виявити фінансові труднощі, а також розробити заходи стосовно підвищення рівня фінансової стійкості підприємства.

Висновок з проведеного дослідження. Запропоноване визначення управління фінансовою стійкістю підприємства і розроблена методика аналізу фінансової стійкості базуються на системно-процесному підході, що дає змогу врахувати усі фактори впливу на діяльність сучасного підприємства, особливо в умовах несприятливого фінансово-економічного середовища. У подальших дослідженнях можлива апробація розробленої методики на прикладі конкретного суб'єкта господарювання.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Васильченко, Г.В. Теоретичні аспекти дослідження поняття «управління фінансовою стійкістю» / Г.В. Васильченко // Економічний форум. 2012. № 2. С. 43–47.
2. Гарасюк, О.А. Удосконалення поняття управління фінансовою стійкістю / О.А. Гарасюк, К.В. Богачевська // Економіка і регіон. 2012. № 3 (34). – С. 228–232.
3. Єлецьких, С.Я. Послідовність етапів процесу управління розвитком промислового підприємства з позицій забезпечення його фінансової стійкості / С.Я. Єлецьких // Науковий огляд. 2014. Т. 8, № 9. С. 41–57.
4. Ковалев, В.В. Финансовый анализ: Управление капиталом. Выбор инвестиций. Анализ отчетности / В.В. Ковалев. М. : Финансы, 2014. 500 с.
5. Кравченко, М. Концептуальні основи управління фінансовою стійкістю підприємства / М. Кравченко // Схід. 2011. № 4 (111). С. 39–43.
6. Кузенко, О.Л. Теоретичні підходи до визначення сутності управління фінансовою стійкістю підприємства / О.Л. Кузенко // Вісник економіки транспорту і промисловості. 2013. № 43. С. 152–157.
7. Линник, О.І. Антикризове управління на вітчизняних та закордонних підприємствах: теорія, діагностика кризового стану, соціально-економічні аспекти управління: монографія / О.І. Линник, Р.Ф. Смоловик, І.А. Юр'єва. Харків : Підручник НТУ «ХПІ», 2013. 543 с.
8. Масленников, Є.І. Методологічні та практичні засади дослідження системи управління фінансовою стійкістю промислового підприємства: монографія / Є.І. Масленников. Одеса : Прес-кур'єр, 2015. 316 с.
9. Фінансовий аналіз : навч. посіб. / за ред. М.Р. Лучко. Тернопіль : ТНЕУ, 2016. 304 с.
10. Шірінян, Л.В. Визначення фінансової стійкості страхових компаній і підприємств / Л.В. Шірінян // Фінанси України. 2005. № 9 (118). С. 70–80.
11. Щукина, Т.В. В поисках оптимальной структуры источников финансирования коммерческих организаций / Т. В. Щукина. М.: ВидАрт, 2016. 166 с.